

YENİ UFUKLAR

AYLIK SANAT, FİKİR DERGİSİ

Yazı Dilimiz Üstüne Sabahattin Eyüboğlu
Coğrafyada Sözlüye kalkmak (Şiir) O. Arıncılı
Aklın Üstünlüğü Albert Bayet
Üç Tip Sanatçı Ö. F. Toprak
Bulutlu Adam (Şiir) Özdemir Nutku
Düşünceler Albert Camus
Aşk Türküsü (Şiir) Nihat Ziyalan
Yıkık Duvar (Şiir) Özdemir İnce
İçimizden Biri H. Meran
Eleştirmede Yapıtın Kendisi H. Contürk
İnsan Tükenmez Sabih Şendil
Yasaklar Hiç Bitmiyecek Y. Pütün
Hayriyesiz Yarınlar (Hikâyeler) M. Buyrukçu

C İ L T 5
SAYI 37 (53)

E K İ M
1 9 5 6

YENİ UFUKLAR'IN YAYINLARI

1. **Canın Yongası** : Orhan Burian. Oyun 3 perde. F. lira
2. **Ceylân Çocuk** : Orhan Burian, Oyun bir perde. F. 50 kş.
3. **Gölge** (Şiirler) : Kâmran S. Yüce, F. 1 lira.
4. **Değişim** : Franz Kafka. Çev. V. Günyol, F. 1 lira (tükenmiştir).
5. **Kasım Rüzgârı** (Şiirler) : Halim Yağcıoğlu, F. 1 lira
6. **Maça Kızı** (Şiir) : Oğuz Arıkanlı F. 1 lira.
7. **Dertleşme** (Şiirler) : Turhan Oğuzkan. F. 1 lira.

TÜSTAV

Haberleşme adresimiz :
Posta Kutusu 1034
Galata - İstanbul

Bu Sayıyı Hazırlıyan:
Vedat Günyol

YENİ
UFUKLAR
AYLIK SANAT. FİKİR DERGİSİ

Kurucusu:
ORHAN BURİAN

YAZI DİLİMİZ ÜSTÜNE

Sabahattin Eyüboğlu

DÖN dolaş, hep bu dil meselesi çıkıyor karşımıza, Yeni Türkiye'nin her meselesi, önünde sonunda dilimize dokunuyor, zorluyor, kurcalıyor evirip çeviriyor dilimizi. Bir ileri bir geri, ama hep değişme, gelişme halinde yazı dilimiz. Yeni Türkiye yeni türkçesiz olamıyor demek. Dilimizle birlikte kalkınıyoruz. Atatürk'ün dille uğraşması bundan; kanunlarımızın ikide bir dil değiştirmesi bundan; eski yeni çatışmalarının en çok dil konusunda kızışması bundan; dil yeniliklerinin hemen politik mânâlar kazanması bundan.

Yeni harfler gibi yeni terimleri de yalnız devlet zoruyla değil, devleti de zorlayan bir oluş içinde benimzedik. Halkın diline dayanmayan bir halk devleti, kendi dilini küçümseyen bir Türk milleteciliği düşünülemezdi. Eski kafamız gibi eski dilimizi de ister istemez zorlayacak, kabuklarını kıracak, yeni gerçeğimize uyduracaktık. Elbette uydurma olacaktı yeni bilim terimlerimiz: her zaman, her yerde olduğu gibi. Eski terimler de uydurmaydı. Halkın dili nerede kendiliğinden bilim dili oluvermiştir? Gönül isterdi ki terim uydurmalarını bilim adamlarımız kendiliklerinden yapsın, devlete de yalnız yayma, tutturma, alıştırma işi kalsın. Öyle olmadı, olmuyor bizde nedense. Olup bitenler de gösterdi ki Ata-

Y. U F U K L A R

türk işe karışmasıydı belki hala amudi fıkari, müselles, havası hamse demekte devam edecektik bel kemiği, üçken, beş duyu yerine. Yine de duraklamalar, hortlamalar, direnmeler olmadı, olmuyor değil; ama dil devrimi artık onu korumasını, daha ileri götürmesini bilecek genç ellere geçti. Şimdi artık devlet aydınları değil, aydınlar devleti dil yeniliklerine zorlayabilecek.

Netekim devrik cümle yeniliği yazı dilimize hiç de devlet eliyle girmedir. Daha çok, genç yazarların tuttuğu bu yenilik devletin diline ve ders kitaplarına kadar sızacak ergeç. Buna neden inandığımı söylemek üzere başladım zaten bu yazıya.

Devrik cümle geçici bir moda, bir özentir gibi geliyor çoklarına. Öyle bir tarafı yok da değil. İnadına devrik, devrik olsun diye devrik, softa kızsın diye devrik cümleler gittikçe çoğaldı yeni yazımızda. Benim bile sinirlendiğim oluyor bir çoklarına, ben ki, görüyorsunuz bu yazımda da, boyuna özeniyorum devrik cümleye. Ama özentiyeye kızıp özenilen şeyin ne olduğunu, nerden gelip nereye gittiğini gözden kaçırmamalıyız. Yol doğruysa, üstünde yalın ayak giden de olsun, rugen papuçla da, kimi ağır aksak yürüsün, kimi yel yeperek yahut kırta kırta. Nedir devrik cümlelerin tuttuğu yol, özlediği şey? Konuşur gibi yazmak değil mi kısacası? Eski nesrimizde cümle bir tek kalıba dökülüp dondurulmuştu. Hep fille biten, yani ağırlık merkezi değiştirilmeyen cümle, tabiiliğe ne kadar özenirse özensin, konuşma rahatlığına ulaşmıyor, dır, dır, yor, yor, du, du, mıs, mıs'larla sınırlanıyor, düğümleniyor, bir kaç şema içinde kalıyordu yazarın düşüncesi. Kelimeler, halkın konuşmasında ve dili en iyi kullanan şairlerin mısralarındaki gibi dizilmiyordu nesir cümlesinde. Halk da, şair de nice zamandır :

Bir ben var bende benden içeri

derken, hâlâ Türk nesir yazarı :

Benden içeri bir ben vardır

demek zorunda kalıyor nedense. Okullarda yine yapılıyor mu bilmem, bize türkçe derslerinde garip bir alıştırmayı yaptırırlardı : şair dilini nesir diline çevirme. Bütün yaptığımız da fiilleri cümlelerin sonuna getirmek olurdu.

Meselâ şair :

Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin
mi demiş, biz tutar bunu :

Engin denizlerin tuzu hâlâ dilimdedir
şekline sokardık. Bundan çıkan ders de şu olurdu bizim için : şairin cümlesi ne kadar güzel de olsa, sırf şaire mahsus, olagan üstü, gramer dışı, bizimkiyse, ne kadar bayağı da olsa, daha anlaşılır, daha akla yakın, daha ciddi bir cümledir. Meğer tam tersi doğruymuş bu aldığımız dersin. Gerçi vezin kafiye zoruyla cümleyi olmayacak düzenlere sokan şairlerimiz tümen tümendi maşallah, ama onların manzûn nesir demek daha doğru olur, bizi daha az şaşırtırdı. Kaldıkî o sunî cümleler bile hep fiille biten cümlelerden daha yakındır halkın diline, asıl türkçe.

Devrik cümle modasına içerleyen, ama şiirlerinde yalnız devrik cümle kullanan bir şairimize Fransız nesrinde ve şiirinde aynı devrik cümlelerin kullandığını, ikisi arasında kelime dizimi bakımından ayrılık olmadığını söyledim de inanmadı bana. Gerçi Fransız şiirinde de, vezin kafiye gereği, tersine çevrik cümleler vardır; ama bunlar da şiirden çok manzum nesir sayılacak suniliklerdir. Şiirle nesri cümlelerin dış düzeni değil iç yapısı ayırır. Her ikisinin de aradığı konuşur gibi olmak, düşüncenin ve duygunun tabii ritmine uymak. Her ikisi de dört yüz yıldır halkın diline yani en büyük şairin daha doğrusu bütün şairlerin yarattığı dile yaklaşıp gelmiş.

Bizde devrik cümle halk dilimize, bir yandan da Garp dillerine yönelmekten doğmuş olabilir. Bu yönelme çoktan başlamıştı ama her iki kaynaktan da yazı diline deyimler girebiliyordu yalnız. İçine kapalı yazı cümlemizin açılması, buzların çözülmesi bir hayli gecikti. Atatürk bir aralık türkçenin cümle kuruluşu üstünde durmuş. Hatâ Örs kardeşlerin teklifiyle Fransız cümle kuruluşunu yazı dilimize sokmayı, yani :

Yarın dokuz treniyle İstanbul'a gidiyorum
yerine :

Gidiyorum İstanbul'a yarın dokuz treniyle
demeyi denemiş bir iki akşam. Ama Türk cümlesi için

Y. U F U K L A R

dilediği gelişmenin bu yoldan olmayacağını çabuk kestirmiş sağ duyusu. Sonraya bırakmış bu işi. Ömrü yetip Bay Ataç'ın devrik cümlesini görebilseydi aradığını onda bulurdu sanırım. Düğümü çözen, cümleye özlediği nefesi aldırın Bay Ataç oldu. Gençler de eline sağlık diye yürüdüler ardından.

Ama diyeceksiniz, yalnız sohbet, deneme, tenkit, röportaj, gibi yazı çeşitlerinde raslanıyor devrik cümleye. Hikâyede, romanda, tiyatrodan zaten vardı konuşmaların dili olarak. Doğru; bilim adamlarımız, devlet adamlarımız, hattâ başyazarlarımız kullanmıyorlar henüz devrik cümleyi. Ağır başlılığa, bilimsel düşünceye yakışmayan bir lâübalilik görüyorlar her halde devrik cümlede, düpe düz insan konuşmasına benzediği için. Oysaki asıl onların ihtiyacı vardır düşüncelerini önem sırasıyla cümleye koymaya, çözümleyici bir anlatışa gitmeye. Devrik cümle elbette daha elverişlidir ayırıcı, serici, belirtici düşünceye. Üstelik anlaşılması zorlaşmadan dilediğimiz kadar uzatabilir, düşüncemizle birlikte geliştirebiliriz devrik cümleyi, kesmeyiz ikide bir kolay anlaşılсын diye.

Hepsi bir yana, devrik cümlelerin arkasında sadece züppelik, bozgunculuk görmekle kalanlara şunları sormalı:

Herşey değişiyor da, yaşayışımız, düşüncümüz yeni düzenlere giriyor da niçin olduğu gibi kalsın cümlelerin kuruluşu, hele bu kuruluş hayata da halka da, akla da daha yakınsa?

Cümleyi konuşurken başka, yazarken başka türlü kurmayı gerektiren sebepler nelerdir?

Hangi gerçek kendiliğinden değişebilir, gelişebilir yeni bir düzene özenmeden, eski bir alışkanlığı bozmadan, kimseleri kızdırmadan, suya sabuna dokunmadan?

Devrik cümle yaşayan türkçeden, hayattan yanaysa, ki öyledir bence, sanat da, bilim de ondan yana olacaktır ister istemez.

COĞRAFYADAN SÖYLÜYE KALKMAK

HEP üçüncüsü söz konusuydu
Üç kuş telgraf direklerinde

Kimse benim üstüme barbut atamaz, diyordu adam
Adamın, yani Hasanın, yani Adamın
Söz konusu bilirkşi adamın

Herkes bıyık görünce bir tuhaf oluyordu
Oysa bıyık, Adam bıyık, Hasan bıyık
Bıyığın üstüne lokman hekimin raporu
Raporda üç İstanbul
Birincide Hasan, ikincide yani Adam, üçüncüde üç
kuş

Kuş olumlu bir kuş
Dizleri romatizmasız
Tezeksiz, bakır çalığı gözleri
Tabakalarda yak bir sigara
Yak bir Hasan
Yak bir bıyık

Coğrafya öğretmeninin baldızı yakınıyor
-aslında coğrafya öğretmeni yakınıyor-
Öğrenciler hiç bir şey bilmiyorlar
Bir İtalya karatahtada öğretmenin bacağı oluyor
Bir Amerika yangınlara gitmiş yahut beş numara
Bir Amerika güpegündüz bakıyorsun üstümüzde
Bakıyorsun linyitler, buğdaylar, torikler ortada yok
Saçak bulutlar yok, katman bulutlar yok

Amaç beş numaraysa Amerika etmez
Ötede bir İspanya zincirlerde durur
Afrika kum boşaltır gözlerimden
Karşımda coğrafya öğretmeni, kırk öğrenci
Karşımda akasya ağaçları çiçeğe bekler
Ben bir kız beğenirim haritadan, sinemada çalışır
Aynı koltukta, aynı balkonlu sinemada
Elleri bileti keser dört yöne
Gecelerinde kireçli bir yüz sevişmek için
Kahvaltısız duraklar sinemalara doğru

Telefonda Venedik kıyıları, günaydın Havai
Günaydın coğrafya öğretmeni günaydın çocuklar
Günaydın yeryüzü
Günaydın
Haritaya bir daha dikkatle baktım
Adalara tıklım tıklım bir vapur kalkıyordu
Karşımda üç İstanbul vardı yemek yiyordu
Karşımda bir deniz vardı yemek yiyordu
Beyaz peynir, ekmek, domates
Biraz su, biraz gazete, biraz adam
Çay - kahve, kahve - çay (yemek yiyordu)
Hani ya ciklet, acı badem, soğuk limonata - gazoz
Beş kuruşa beş tane nane şeker
Hani ya coğrafya, coğrafya öğretmeni, öğrenciler
Hani ya Kaliforniya
Müdür bey ah Kaliforniya

İşte birden trenler hızlanıyor
Ben hızlanıyorum işte
Nereye baksam bir ev, bir tarla
Nereye baksam bir ısklı dağ
Gerçekte bir Gülsüm, bir Ali
Gerçekte yüzbin Gülsüm, yüzbin Ali
Hem çocukları hem forunları aynı
Gündüzleri aynı sümükleri yemek
Aynı bir yatağa ıslatmak geceleri
Çelik çomak, ayran, beyaz at
Tüm Anadolu sağırsındaki
Sağırsındaki Erzurum yolu karlı
Van gölünde derin bir yel
Afyona çığ yağar geceleri
Konyanın gözlerinden kuraklık başlar
İzmir, Zonguldak, İstanbul
Sağında coğrafya öğretmeni, öğrenciler
Irmakların debileri ellerinde
Solunda bir Hasan, bir bıyık öteye doğru
Öteye doğru yeşil - mavi, yeşil - mavi
Yeşilde bir kız sevişiyor
Mavi anamın yüreği

Koyunun, kuzunun gerçeğini kasap dağıtıyor
Kasap namuslu adam, gramına dek dağıtıyor
Kasada tüm mide karşılıkları
Kasada bir koyunun gözleri, bir kuzunun yüreği
(Suçun büyüğü çırakta üstü başı et kokuyor)
Kasabın gözlerinde tam yağlı üç but
(Üç but aslında üç İstanbul, üç Hasan)
Üç but evin ya temeli, ya basamak
Basamakta koyun, kuzu türküleri
«Bizim ilin koyunları, kuzular
İçim ağlar yağreleri sızılar»
Koyun, kuzu gerçekte herkesi ilgilendirir
Coğrafyayı, coğrafya öğretmenini, öğrenciyi ilgilendirir
Örneğin Amerikayı, ah Kaliforniyayı ilgilendirir

Ha oldu

Ha olacak

Derken öğrenciler dakikaları sayıyorlar
Ben teker teker ırmakları, denizleri sayıyorum
Acunun her yerinde ırmaklar akıyor, denizler coşu-
yor

Öğrenciler ırmaklarda, denizlerde yıkanıyorlar
Bir kez coğrafya öğretmenleri güzelleşiyor

Elimi şöyle kaydurdum mı dağlardayım

- Öğrenciler dikkatle bakıyorlar -

Saz çalıp türkü söylüyorum

Ağaçlar daha bir güzel yeşeriyorlar

Tutup zeytinliklere su salıyorum, söğütliklere

Bakıyorum herşey mutlanıyor, herşey doğuyor

Herşey bir anlama bürünüyor

Vapurdaydım, trendeydim dedim ya, yalan

Aslında bunları odamda yazıyorum

Karşımda bir coğrafya öğretmeni yoktu

Örneğin bir Amerika, bir harita, bir karatahta yoktu

Durmuş bir Gülsüm bakıyordu, bir Ali bakıyordu

Sonra ne oluyorsa oluyordu işte

İşte dağlara çıkıp ışıkları yakıyordu

Oğuz Arıkanlı

AKLIN ÜSTÜNLÜĞÜ

Albert Bayet

BİLİMİN gelişmesinin gerekli kıldığı ilk düşünce şu : biz insanları insan yapan şey, daha çok ispatlı gerçeğe ulaşmak için durmadan aklımızı bu yolda kullanmamızdır.

Bilginlerin bunu açıkça söylemeleri veya söylemeleri önemli değil: bu yolda örneklik etmeleri elverir. Evreni inceliyen, daha dün bir avuçken bugün sayıları kabarık olan bütün bu insanlara bir bakalım. Çabalarının amacı nedir? Yukarıda da söyledik: sadece öğrenmek. Bilim, öz bilim bir çıkar işi değildir.

Bilim bir meseleyle karşılaştı mı, bunu çözmekle pratik bir sonuç alınır mı alınmaz mı diye uğraşmaz: onun derdi başı, bilgisizliğin yerine bir bilgi, bir gizini (sırrını) yerine bir kavram koyabilmektir.

Paul Langevin, Bilim ve Gerekiçilik üzerinde, Union Rationaliste'de verdiği o ünlü söylevinde bunu belirtmişti. Bu söylevinde, bilimin olaycı kavramı dediği şeye, yalnız tahminle yetinen, açıklamaktan, kısacası anlamaktan kaçınan fizikçilere çatıyordu. O meşhur belirimsizlik ilkesini savunanlara, Einstein gibi «açıklayıcı» bilimi karşı koyuyordu. Yalnız bu açıklayıcı ilkelerin «fiziğin şahane yolu» üzerinde olduğunu gösteriyordu. Ona göre, yalnız tahminle yetinebilen pratik menfaatin üstünde, ruhumuza «çakılı hiç bir şeye yaramasa da, bizi, evreni anlamaya zorlayan o yalın merak» vardır.

Mikrofizik'in meydana çıkmasından önceki en etkili, en güzel bilimsel buluşlar astronomi alanındakilerdi. Bunların hayata uygulananları nelerdir? Henüz, yaşayışımızın genel şartlarını değiştirecek hiç bir makine ortaya koymuş değildir. Bununla beraber, bu buluşlar yine de bilimsel başarıların en güzel örnekleridir. Niçin? Çünkü, bunlar evren hakkındaki düşünce ufkumuzu genişletmiş,

değiştirmiştir. Çünkü, boyutuyla bizi ürküten bir alanda, akli baskın çıkarmıştır.

Sonra mikrozifik sahneye çıktı. Halk yığını ise, onun mümkün kıldığı pratik alana el atışı üzerinde toplamış dikkatini; bugün atom bombası, yarın da barış emrine verilen müthiş bir güç olabilir. Ama, bu el uzatmalar, gördük ki, bilimin dışında kalan, ona bağlı olmayan şeylerdir. Mikrofiziğin bilimsel bakımdan böylesine olğanüstü bir yenilik oluşu, yeni olayları açıklamak için bilim araştırmacılarını eski Descartes'ci mekanizmayı atmaya ve insanın o güne kadar akli hakkında edinmiş olduğu kanıyı değiştirmeye zorlamış olmasından geliyor.

Eşya üzerindeki egemenliğini yaymak için kendi kendini yenilleyen aklın bu çabası, bilimin en büyük başarısıdır. Neresinden bakılırsa bakılsın, bilim, bizim olay dediğimiz şu yapıları yükseltmek, sonra akılla düzene sokmak yolunda bir çabadır.

Böylesine bir çaba da güç bir çabadır. Kendilerini bu işe vermiş sayısız kimselerin ahenkli çalışmasını ister. Bu çaba, şüpheler, kaygılar, fedakârlıklardan ayrılmaz. Tehlikesi de vardır: çünkü korkunç bir takım pratik sonuçlara yol açmaktadır. Nasıl oluyor da, bunu deneyen bir çok insan çıkıyor ortaya? Bunun tek cevabı şudur: Bu kimseler, farkında olarak veya olmaksızın, aklın başarılarla dolu eserini her şeyin üstünde görüyorlar da ondan. Bilim bu türlü bir olumlamadan - hattâ ifâde edilmemiş bile olsa - doğmuştur, bununla yaşamaktadır. Bu, aynı zamanda, ahlâki bir olumlamadır. Çünkü, büyüklük, üstünlük dediğimiz bir kavramın varlığını gerektirmektedir. O halde, bilim ahlâkının en yüce ilkesi aklın üstünlüğüdür diye biliriz.

Bu amaç, ilkağızda bilginlerde, bir çok din adamlarında ve filozoflarda ortak gibi görünür. Ama biraz yakından bakınca, ahlâk yönünden, aralarında adamakıllı bir ayrılık meydana çıkar.

Evet, bir çok din adamı ve filozof, «insanı insan yapan şeyin akıldan ibaret olduğu»nda birleşirler. Bu noktada, bilginlerden pek ayrılmazlar: Yolu ilk önce onlar açmışlardır. «Evren de ezildiği zaman, insan kendini öldüren

şeyden çok daha üstün olacak. Çünkü, hem öldüğünü, hem de evrenin kendini aştığını biliyordur. Evreninse bundan haberi yok.» Bu ün salmış söz, bilimi doğuran ülküyü ifade ediyor. Çünkü, «bilmek» olayını her şeyin üstünde görüyor. Ama, anlaşma burada dura kalıyor : çünkü, bilim için araştırma sonsuzdur, biz insanların üstünlüğü de, zamanda ve mekânda hiç bir sınır tanımayan bu başarılarından ibarettir. Kaygıları mutlak'a varmak olan dinlerle felsefeler, akıllı bir yerde durdurmak istiyorlar. Bu yüzden arada çatışma baş gösteriyor. Pascal'ın «İnsan tabiatı yüksesek ve olgun haşmetinde seyretsin...» diye başlayan o güzelim sözleri hepimizin ezberindedir. Bu sözlerin başlangıcı bir bilginе yaraşan sözlerdir. Pascal, gerçeğin bitmez tükenmez zenginliklerini hatırlatmaya çalıştığı zaman, bilgince konuşuyor. Ama, güzel bir atılışla kafamızı sonsuz küçükten sonsuz büyüğe, sezgide kalan evrenlerden keşfolunan atomlara çevirdikten sonra, kendini ezilmiş hissediyor. Her şeyden elini eteğini çekiyor. İçini artık korku bürümüştür : «Halini böylece gören kimse kendiliğinden yıkılır.... Bu görülmemiş şeyler karşısında zangır zangır titrer. Öyle sanıyorum ki merakı hayranlığa döner ve onları boşu boşuna aramaktansa, seyrediverir...»

Bu ne demektir? Üstünlüğümüz gerçekten «bilmek»ten ibaretse, bilgiyi doğuran araştırma nasıl boş bir şey olur.

Ama Pascal devam ediyor: «Bilimleri fazlasıyla derinleştirenlere karşı yazmak. Descartes.» Sonra açıklıyor: «Toptan denebilir ki, her şeyin aslı şekil ve harekettir. Bu doğru. Ama, bunların neler olduğunu söylemek ve makinesini kurmak gülünçtür. Çünkü, ne söylesek lüzumsuz, belirsiz ve zor olacaktır. Hem bu doğru da olsa, baştan başa felsefenin bir saatlik zahmete değmiyeceğini sanıyorum.»

Hepsi bu kadarcık mı? Değil. Pascal şöyle yazıyor: «Bana kalırsa, Copernic'in düşüncesini derinleştirmemeli», sonra ekliyor: «Soyut bilimler insanlara göre değil. Bakıyorum, bunları derinleştirdikçe insanlığımı kaybediyorum. Başkaları bunlardan habersiz yaşadıkları müddetçe, daha insan kalıyorlar.»

Sonunda, Pascal, bizi durmadan daha çok bilgi edinmeye zorlayan meraka karşı duyduğu kine kapılarak, bu meraka «hastalık» diyecek kadar ileri gidiyor ve serin kanla bizden «herkesin paylaştığı yanlış»larla yetinmemizi istiyor, bunlar hiç olmazsa bizi araştırmaktan alıkoyar.

«Bir şeyin gerçeği bilinmiyorsa, insanların düşüncesini tesbit edecek ortak bir yanlışmanın (meselâ mevsimlerin değişmesi, hastalıkların artmasını ay'dan biliriz) bulunması iyidir. Çünkü, insanın başlıca hastalığı, bilemeyeceği şeylere karşı duyduğu o kaygı dolu merakıdır. Bu lüzumsuz meraka tutulmaktansa, yanlışması yeğdir.»

Düşünce ve bilginin özde üstünlüğünü söyleyen bir kimse, bilim alanında araştırmalardan vazgeçmeyi ve bile bile yanlışmayı nasıl öğütlüyebilir? Hepimiz biliyoruz: Pascal, bilime hiç bir şey borçlu olmıyan, bilimin dışında bulunan salt bir gerçeğe, Hıristiyanlık gerçeğine sahip olduğunu sanıyor. Ona göre, bu gerçeğe akılla varılmaz. Çünkü, akıl «aptallık» dır. Gerçeğe duyguyla, aptallaşarak varılır. Böyle olunca da, şekiller ve hareketler üzerinde boşu boşuna araştırmalar yapmak neye yarar? Doğru düşünmek, evet biz insanların üstünlüğünü sağlıyor. Doğru düşünmekse, salt gerçeğe ulaşmaktır. Bunaysa sevgiyle, inanla varılır; akıldan, araştırmadan vazgeçmekle varılır. Langevin ise «ruhumuza çakılı olan bu merak»'da, bilimin ruhunu, insanın da üstünlüğünü görüyor. Oysa, bu, Pascal için «İnsanın başlıca hastalığı» dır.

Bu ap açık anlaşmazlığa bakarak dinî ülküyle bilim ülküsünü birbirinden ayıran mesafeyi düşünebiliriz: insan bir yandan gerçeğe sahiptir ve akıl bunun sevinci içindedir; öte yandan hep daha çok gerçek öğrenmek sevdasındadır, akıl da bundan haz duymaktadır. Biri, insanın onurunu, bir kaç kesin gerçeği bilmenin verdiği şaşmazlıkta; öteki daima daha öğrenilecek şeyler bulunduğu inancının verdiği bu hamlede buluyor. Bu iki görüş arasında kalan dâhi bilgin Pascal duraksamalar içinde kıvrıyor ve sonunda inan'ı seçiyor. Bizim doğu toplumlarımız, XVII. yüz yıldan çok önceleri, aynı meseleyle karşı karşıya kalmıştı. Eski Yunan ve Roma uygarlığında, akli bilimsel gerçeklerin peşine salan çok güçlü bir istek vardı.

Bu istek, Epikhuros okulunun evreni akıl yoluyla anlatmaya çalıştığı bir zamanda kendini göstermişti. Sonra bu güzelim istek söndü. Roma uygarlığı, birinci yüzyılda Fransayı kapladığı zaman, bilim alanındaki bütün başarı noktalarını yitirdi. Pozitif araştırma durakladı, akıl kendi üzerine kapandı. Niçin? Büyük toplumsal olayları inceliyen tarihçi, bilim ruhunun söndüğünü, bu günlerin, Roma'da doğudan gelen **mystere**'lerin büyük bir beğeni kazandığı günler olduğunu görmezlikten gelemezdi. İsis, Cybele ve Attis, Mithra insanlara sadece ruhlarını kurtarma teminatıyla mutlu bir ölmezlik vâdi değil, aynı zamanda, evreni bütünüyle anlatan, bir kaç saat içinde öğrenilebilen kutsal, kesin bir astronomi de getirdi. Hiç yorulmadan elde edilen bir kesinlik sağlayan bu açıklamalarla, olayların dikkatle ve tekrar incelenmesini isteyen sert metodlar arasında yorgun düşen Roma, sonradan Pascal'ın yapacağını yaptı: dinlenmeyi tercih etti. Epikhuros'un okulu, kendini kabul ettiren hıristiyanlığın lânetine uğradı. Mystere'lerin üşengen ülküsü üstün çıktı. Sonuç: öteki ülkü uyanıncaya kadar yüz yıllar geçti ve humanizma ile öcünü aldı.

Felsefe, ilk bakışta, bilim ahlâkının gerektirdiği ilkedenden pek o kadar uzak görünmez. Çünkü, o da, bir «fetiş» olmak iddiasındadır. Bu sebepten, şu veya bu nokta üzerinde samimi anlaşma örneklerine raslandığı olmuştur. Fakat çok zaman filozof, tanrıbilimci gibi, asıl cevherle kesin bilgi peşindedir. Filozofa «mutlak» gerektir. Bu takdirde, bilime dayanmak istediği zaman, her şeye cevap alamadığı için kendi kendini yer. Bilimi aşmaya kalkışır, aşamayınca da onu dizginlemeğe çalışır.

Bu ruh haline, Auguste Comte'dan daha canlı bir örnek tanımıyorum. Bugünkü dünyaya, akla dayanan yeni temeller sağlamayı kendine dert edinen Comte, yüzünü bilimden yana dönüyor ve toplumbilimi kurmak suretiyle, alanı alabildiğine genişletiyor; tanrıbilimle ve fizikötesi bilgiyle ilintisini kesiyor, düpe düz görelilik yapıyor. Ne var ki, bu noktada filozofluğu elden bırakmayan Comte, mutlak'tan vaz geçtiğini söylüyor. Ama boşuna çünkü aklı fikri hep orda kalıyor.

Bir yandan Comte pozitivist politikasını kendi pozitivist felsefesi bakımından tanımlayıp yasalar koyarken, öte yandan bilim, durmadan ilerliyor. Comte ne yapıyor? Bu fethedici atılıma öfkeleniyor. **Catechisme positifiste** adlı eserinde «yıldızların ısı derecesi veya iç yapıları üzerindeki araştırmaları» anlamsız olduğu kadar iğrenç de buluyor. Bir başka yerde «kalbi taş gibi katı yapan» matematığe dilini uzatıyor. «Bilimden olduğu kadar, varlıkbilim ile tanrıbilimden de sıyrılmak» gerektiğini öğütüyor. En sonunda, talebelerini «kuru ahlâk» yanını yerdığı kendi **Cours de Philosophie Positive**'ini bile okumaktan alıko-
yacak kadar ileri gidiyor.

Bilime karşı bu öfke nereden geliyor? Şundan: Auguste Comte, değişmez bir düşünce, ahlâk ve siyaset rejimi kurmak istediğindedir. Ona, değişmez bir sistem gerek. Oysa, bilim değişikliklidir, harekettir; dizginlenmediği, değişmez hale sokulmadığı takdirde de düşman kesilir.

Bilimi olduğu yerde durdurmak için, Comte, yıldızların fiziksel yapısı üzerindeki araştırmaları yasak ediyor. Yine aynı maksatlardır ki, onu «kaba sağ - duyu» ya, «en yalın orta malı kavramlar» a bağlıyor. Böylece, Euclides geometrisinden başka geometrileri, görelilik ve quanta kuramlarını önceden reddediyor. Kendini heyecanına kap-
tırarak, o da Pascal gibi bilimsel merakı mahkûm ediyor. Şöyle yazıyor: «Evreni tam olarak kavramamıza imkân olmadığına göre, evren kavramı - doymak bilmez merakımızı tatmin dışında bize gerçekten önemli bir şey vermemiştir.»

«Kaygu kaynağı merak», «doymak bilmez merak», **Pensées** yazarı Pascal ile pozitivistimin babası Comte, bilim ahlâkı bakımından insanın üstünlüğünü yapan şeyi mahkûm etmekte birleşiyorlar. Birleşiyorlar, Çünkü, ikisi de değişmez bir doktrin istiyor. Oysa, bilim için değişmek yalnız bir zorunluk değil aynı zamanda bir üstünlüktür de.

Hiç umulmaz ama, Comte'un suçlandırdığı bilimin öcünü bir şair alıyor. Victor Hugo şöyle yazıyor: «Bilim sürekli hareket peşindedir; buna ermıştır de. Bilim, durmadan hizmet görmektedir. Her şey onda hareket, değişme ha-

lindedir. Her şey onda adetâ gömlek değiştirmektedir. Her şey onda her şeyi yadsımakta, yok etmekte, yaratmakta, her şey her şeyin yerini almaktadır; dün kabul edilen bugün yeniden gözden geçirilmektedir. O yüce bilim makinesi durmak dinlenmek nedir bilmez: tatmin edilmez, en iyiye olan susuzluğu giderilmez. Aşı bir tartışma konusu, yıldıırımsavar bir başka tartışma konusudur. Jenner yanılmış olabilir, Franklin hataya düşmüş olabilir. Araştırmak, yine araştırmak gerek. Bu heyecanlı hareket son derece güzel bir şeyidir. Bilim insanı dört bir yanından kaygularla çevirir....»

Bilim ahlâkının ilk özelliğini yapan şeyi insan bundan daha iyi belirtemez. İster gökten inme olsun, ister mantığa dayansın - «dogma» ahlâkı bakımından insanın üstünlüğünü yapan şey, bir kaç salt gerçeğe, ruhun en yüksek değerlerine kesin olarak sahip olmaktır: Buna göre, biz insanların üstünlüğü, kurtların da yüzyılların da aşındıramadığı bu hazineyi elimizde tutmamızdır. Bu gerçeklere sahip olmak, şüphelerden uzak, meşru bir ruh huzuru sağlıyor.

Bilim ahlâkına gelince, tam tersine, ahlâk bakımından kaderimiz mutlak bir takım gerçeklere sahip olmak değil, daima yeni yeni gerçeklere ulaşmaya çalışmaktadır. Düşünce ancak ileriye yöneldiği nisbette kendi adına layık olur. İnsan, bir takım değişmez gerçeklere sahip olmanın verdiği o teminatlı burjuva huzurundan vazgeçtiği, bütün tehlikeleriyle birlikte aklın o büyük serüvenini kabul ettiği nispette insandır.

Bilim hareketinin içinde bulunan bu ülkünün, toplumların ve bireylerin yaşayışı üzerinde yapacağı etkileri göstermeğe lüzum var mı? Bu etkiler bence bir cümlede özetlenebilir: insanın asıl üstünlüğü daha çok bilgi edinmek yolundaki bitmez tükenmez çabasında olduğuna göre, bizim ilk ödevimiz hepimizin bu üstünlükte payımız olacak şekilde davranmamızdır.

Bana öyle geliyor ki, başlı başına bir düşünce, bir çok kimsenin geciktirilmeye gelmeyen meseleler üzerindeki düşünüşünü değiştirmeye elverir. Henüz tatmin imkânlarına sahip olmadığımız maddi ihtiyaçların baskısı altında

bazı kimseler, hayatımızın aslında ekonomik bir anlam taşıdığı kanısına varmaktadırlar. Bunlar hemen daima insanı bir üretim ve tüketim makinesi olarak görüyorlar ve sanıyorlar ki, bütün insanoğulları rahatlık ve konfora kavuştukları gün insan çabasının büyük bir kısmı yerini bulmuş olacaktır.

Evet, insanların ekonomik bakımdan kölelikten kurtulması pek gereklidir ama, her şeyden önce, insanın düşünce yönünden kölelikten kurtulması daha da gereklidir. Bir otomat gibi çalışıp yorulmuş olan işçiye, işini bitirdikten sonra, soğuk ve ışıksız evine (sefâlet yuvasına) dönen bir adama: «kitaplar satın al, gezilere çık, bilgini artır» demek korkunç bir şaka olur. Kafa çalışması, bir düşüncenin çilesini çeken bir kaç kahramanı bir yana bıraksak, maddî kaygılardan sıyrılmış olmayı gerektirir ve her saat sefâletle savaşıyor kimseden, okuyup bilim yapmak için gerekli olan düşünce serbestliğini istiyemeyiz. Bu sebepten, konfor ve boş vakit, bir kaç kişiye değil, herkese sağlanmalıdır. Fakat maddî bakımdan kölelikten kurtulma bir amaç değil, bir araçtır: amaç, herkesin, insan-öğlünün büyüklüğünü yapan şeye katılmasıdır.

Bilginin yüce mutluluğunu seçkinlere ayıran bir rejimin haksızlığını hayal meyal hissettikleri içindir ki bazı kimseler, vaktiyle, bilimlerin boşluğunu göstermeye kalkışmış, halka, hele kadınlara, bilisizliği sağlık verecek kadar ileri gitmişlerdir....

Bilim ahlâkı bu yürekler acısı çareyi kabul etmiyor. Kafanın başarısını üstünlüğümüzün koşulu (şartlı) saydığı andan itibaren, bu başarı imkânlarının herkese sağlanmasını istiyor. Ona göre imtiyazların en iğrenci, yalnız bir kaç kişiye sahiden insan olma imkânları veren imtiyazdır.

Bilimsel araştırmanın gerektirdiği ülkünün hâkim olduğu yerde, bir ulusun uygarlık seviyesi bundan böyle yalnız ekonomik gücünü geliştirmek için sarfettiği çaba ile değil, aynı zamanda ve bilhassa, çıkar peşinde olmadan bilimsel araştırmayı destelemek için XVIII. yüzyıl filozoflarının «ışık» (bilgi) dedikleri şeyi yaymak maksadıyla sarfettikleri çaba ile ölçülecektir.

Şüphesiz, bu yolda bir kaç ileri adım atmış bulunuyoruz. Ama ne kadar çekişen adımlardır bunlar. Batı toplumlarının bencil menfaatler için daima çok para bulması, insan bilgisinin gelişmesi gibi en esaslı bir ödev konusunda son derece cimri davranması, gelecek yüzyıllar için bir hayret konusu olacaktır.

Bugün bile, bilimsel araştırmalar için kredi isteyenler, bu araştırmanın sanayi veya savaş çabasına yardımı olacağını ileri sürecek duruma sokulmuşlardır. Değerler nasıl da altüst olmuş bulunuyor: Üstünlüğümüzü sağlayan şeye yapılan yardıma bir takım sebepler hattâ mazetler aranıyor da, en yüksek yararımızın menfaatsizlik olduğu fark edilmiyor.

Öğretim işleri için de durum böyledir. Öğretimi yaymak şerefi zamanımıza aittir. Fakat, öğretimden faydalananadaki korkunç eşitsizlikler bir yana, öğretimi, her şeyden önce, hayat savaşına gerekli bir silâh, bir mesleğe teknik hazırlık sayıyorlar. Bilimin böyle bir iş olduğunu herkes bilir. Ama, bilim her şeyden önce ve bilhassa başka şeydir: insan bilimi bilim olarak sevmekle en iyi yolu seçmiş olur. Bu sebepten, asıl mesele herkeste, akılla ilgili şeylere, araştırılıp ispatlanan gerçeklere karşı ilgi uyandırmaktır. Pedagoji kelimesi, öğrenim işini çocuklarla gençlere ayırarak, ülkümüzden daha ne denli uzakta olduğumuzu gösterir.

Eğer üstünlüğümüzü yapan şey, akıl yolundaki başarımız ise, her yaşta bilgiyi edinmemiz gerekmektedir. Erkin kişi, bu bakımdan gençler kadar itina istemeye haklıdır. Ne var ki, bu yöndeki ilk çabalarımız etkisiz kalıyor. Gelişi güzel meydana getirilmiş bir kitaplığa yapılacak yardımlarla dünyaya bilim ruhunu yayamayız.

Şunu da ekliyeyim: bilimin ispatladığı gerçeklerin öğretildiği yerde bile, çok zaman, ders gören kimselere bu gerçekleri meydana çıkaran çabadaki o şairce heyecanı pek anlattıkları olmuyor. Söz sanatı ile şiir, klâsik humanizmayı övmekte bunca ustalık gösterirken, bilim humanizması, genel olarak kendini değerlendirmeyi demiyeyim ama, ifade etmeyi bile ihmal ediyor. Halbuki, bi-

lim humanizması, akli ve kalbi yoğurmakta öteki humanizmadan daha az yararlı değildir.....

Billim ahlâkı, ekonomik bakımdan kurtuluşun bir amaç değil, ancak bir araç olduğu üzerinde bizi düşünmeye çağırmaktadır. Maddî bakımdan zengin ve tatmin olunmuş bir dünya, yine de sefil bir dünya olacaktır. Pozitif araştırmanın gerektirdiği ülkünün istediği şey maddî köleliklerden kurtulmuş bir insanlığın kendini tamamen çalışmanın asil şekillerine, aklın fethedici atılganlıklarına vermesidir.

Sözümü bitirirken bu «fetih» düşüncesi üzerinde durmam gerek. Öteki ahlâk ilkeleri, düşünceye karşı hem saygı duymuşlar, hem de ondan ürkmüşlerdir. Düşünceyi bilimsel araştırmaların peşine saldıktan sonra, onun hızından ürmeğe başlamışlardır. Ne pahasına olursa olsun onu belli durumlarda durdurmaya çalışmışlardır. Geçmişin geleceği gemlemesini istemişlerdir. Çünkü, mümkün yeniliklerden korkmuşlardır. Bilim ahlâkı ise bu korkuyu bilmez. Yenilik onu kaygılandırmak şöyle dursun, çekmektedir. O, en müthiş değişikliklere önceden hazırdır. O, mücadele; hayal, serüven, umut ve sarhoşluktur. Bilim ahlâkı, kısaca, durdurulamayan şeydir.

TÜSTAV

DÜZELTME

Geçen sayımızda «İyi Kırık» adlı şiirdeki «Yaşamışsınız nasılsa bir kerre usanık ilençli kötü» mısraını şöyle düzeltmenizi dileriz:

«Yaşamamız nasılsa bir kerre usanık ilençli kötü.»

ÜÇ TİP SANATÇI

Ö. F. Toprak

1.

SIK sık çelişme sözü üzerinde konuşuluyor. Şu yazarın yazdıkları ile hayatı, hareketleri birbirine paralel görünmüyor deniliyor. Gerçekten günümüzde üç tip sanatçı var. İçine dönük, içini seyreden, hayatı kımıltısız, bireyci kişiler. Değişiklik arzulamazlar. Hazır ve yerleşmiş kurallara sıkı sıkıya bağlıdırlar. Konularını seçmekte, malzemesini işlemekte özgür değildirler. Önceden çizilmiş sınırların dışına çıkamazlar. Yapıtının kahramanı, gerçek hayatta olduğu gibi bütün kusur ve iyilikleriyle, karakterinin bütün renkleriyle canlı bir insan değil, her insan da bulunan bir çok özelliklerin yalnız birisiyle yaşayan, tek taraflı bir yaratıktır. Çok defa anlaşılmasa da söyleyişle kendilerini kabul ettirirler. (Bilhassa bu tipin şairleri böyledir) Hele monotonlukları, durmadan kendilerini tekrar edişleri, insanı tedirgin eder. Kararsız, umutsuz, kopuk kopuk bir söyleyişle oturan, başı göğsüne düşmüş bir sanatçı tipi bunlar. Onların elinde, memleketin aydınlanması için bıçak sırtı kadar bile bir ışık yok.

2.

İkinci sırada duranlar, çok sesli bir yapıt kurmak çabası ile gözükmüşlerdir. Dünyanın yüksek sesle konuşan şairleri gibi olmaya özenirler. Bunlar için, bir defa metot bilmiyorlar diyeceğim. Batıdan örnek bir şair incelenirken, onun yaşadığı çağdaki çevresi, bu çevre içinde davranışları ne yolda gelişmiş? İyice etüd edilmesi gerekli değil mi? Bu gerekli değil der gibi davranır bizimkiler. Baudlaire'i kötümser yapan sosyal şartları, Paul Verlaine'in avare ve ayyaşlıkla nasıl yitip gittiğini, Walt Whitman'ın gerçekleri öğreten bir hayat üniversitesinden yetiştirip zirvelere ulaştığını öğrenip, buna göre yapıtlarına

sokmayı bilmezler. Onların (sözünü ettiğimiz yabancı şairlerin) büyük büyük şiirleri, daima ayakta direnen sözleri, gerçekten onların hayat serüvenleri içinden geliyordu. Mısralarından taşan, koro halindeki sesler, bir vakitler var olmuştı. Çağlarında, kelime orkestrasyonu kuracak gücü görmüşlerdi. Kendi toplumları ile aralarındaki anlaşmazlıklar sahiden vardı. Bugün içimizden bir şair, zenci Langston Hughes gibi şiirler kaleme alsaydı, yadırgarım ben. Çünkü onun hayatı bizimkinde yok. Onun hassasiyeti, onun davaları yok bizimkinde. Onun söyleyişindeki kudret, ilkin hayatından geliyor. Ondandır bizi etkisi ile sarsıyor. Bizimkisi ise onun söyleyişine tutkun. Sadece tutkun olmakla erişirim o kata sanıyor. Böylece karşımızda, sahte bir Walt Whitman, özenilen bir Guillaume Apollinaire belirliyor. Halbuki onların serüvenlerini okuyup öğrense, kendi hayatının şartları içinde bir senteze varsa, suya kapılan bir saman çöpü olmaktan kurtulur. Eğer bir direnişi varsa, ona göre bir türkü tutturur, ona göre sesini yükseltir.

3.

Üçüncü katın sanatçıları, birinci tipe, ikinci tipe benmez. Düşüncüleri ile tutumları arasında bir aykırılık görülmez. Memleketinin uyanışında, memleketinin gidişinde etkisi olan bir ögedir. Kendine özge, yurduna özge davalarında bir sentez kurmuş. Çabaları gerektiği kadar yeterli, umutları yitik değil. Dünyaya gözlerini, yirminci yüzyılda açtığını, kendisinin, toplum içindeki münasebetlerde yerini bilir. Ben böylesine ancak, aydınlatıcı bir davranışı olan sanatçı derim, şair derim. Açın, bize en umutsuz saatlerimizde, en çaresiz anlarımızda arkadaşlık eden şairleri. O, halktan gelen sıcak soluğu şiirlerine koyabilen, derinlemesine bir etki ile insana insanca düşünmeyi, davranmayı öğreten çok sesli şairlerdir onlar. Çünkü görevini biliyor. Yurdunun iyice aydınlanması için yığıtçı ortaya çıkmasını öğrenmiş.

BULUTLU ADAM

«Baylan Pastahanesine oturup pasta
yiyen sanat ırgatı Attila İlhan'a»

adamların en iyisi - uzattı buluta ellerini
bulut alçaldı kondu
gençten bir elma dalına
baktı venile bir güz sonu
arınık bütün yüzler - bütün gözlerde
barış türküleri -
ve bir pamuk tarlası boydan boya -

dünyada yalnız kalmamış insan yok
herkes dövüşüp vuruşuyor yalnızlığıyla
biri pamuk ekmiş tarlasına
biri pamuk ırgatı -
biri buyurur - boyun kırar öbürü
boyunu kıldan ince

nice yıllar böylece
ha yaşadı - ha yaşıyacak hanideyse -

düşündü adamların en iyisi - pamuk işçisi
yaşamında ilk defa -
ayağını yere vurdu
nokta koydu soru işareti bedenine
öyle durdu Hayatın önüne -

adamların en iyisi - çekti bulutu aşağıya
donattı pamuk tarlasını -
bir kıvanç gözlerinde yattı - uzandı
koca pamuk tarlasını bulutla donattı
sonra bulutsuz kalan göğe baktı
utandı
ve yaşamında ilk defa pamuk ırgatı
anladı
insanların yukarısında yüce bir boşluk vardı -

Özdemir Nutku

D Ü Ş Ü N C E L E R

Albert Camus

B ÜTÜN hayatı boyunca günde üç öğün yemeğini yiyen, parasını sağlam değerlere yatıran, ama sokakta gürültü oldu mu hemen soluğu evde alan şu imtiyazlı adamı bize hiç bir zaman bir dirlik düzenlik adamı diye kabul ettiremeyeceklerdir. Bu adam sadece korkunun ve tutumluluğun adamıdır. Fransızların dirliği düzenliliği sakinlik ve katı yüreklilik ise eğer, bunda düzensizliklerin en korkuncu saklı demektir. Çünkü, bu düzen kaygısızlık, ilgisizlik yüzünden bütün haksızlıklara yol açmış olur.

Bütün bunlardan şu sonucu çıkarabiliriz: denge ve anlaşma olmazsa, düzen de olmaz. Toplum düzeni için bu, yönetenlerle yönetilenler arasındaki dengedir. Anlaşma da yüksek bir ilke adına yapılmalıdır. Bu ilke de, bana göre, adalettir.

İyi yönetmek için sade düzen gerekmez; asıl düzeni gerçekleştirmek için yönetmek gerekir.

Doktrinler yenilikleri ile değil, taşıdıkları enerji ve ona hizmet edenlerin fedakârlık duygularıyla etkilidir.

Yönetilenlerin iyi olmaları isteniyorsa, yasaların iyi olması gerektir. Tek umut, bu iyi yasaların, uygun bir zaman için, erdem taşıyanların başa geçmelerine imkân vermemesidir: bu kimseler, milletvekili ve hükümet kelimelerinin, uzun yıllar, bir alay sembolü haline gelmesi için ne gerekse onu yapmışlardır.

Demokrasi, bir düşmanın da haklı olabileceğini, kabul edenlerin, dolayısıyla, düşüncesini söylemesine müsaade ve onun delilleri üzerinde düşünmeye yananların idaresidir. Partiler ve bir bölük insan, muhaliflerinin ağızlarını mühürlıyecek kadar kendilerinin haklı olduklarına inanırlarsa, ortada demokrasi diye bir şey kalmaz.

Evet, insanlar birbirlerine benzemezler. Bir Afrikalı veya bir Müslüman ile aramda ne derin gelenek uçurumları bulunduğunu biliyorum. Ama beni onlarla birleştiren şeyin ne olduğunu da biliyorum. Onların her birinde bir şeyler var ki, kendimi alçaltmadan, bunları küçük göremem. Çığırkan olsun olmasın, şu ırkçılık belirtileri, insanların kalbindeki en aşağılık en anlamsız olan şeyi meydana koymaktadır. Ancak bunu yendiğimiz gündür ki, zorbalık zihniyetini, nerde olursa olsun, açığa vurma hakkını - ne kadar güç olsa da - muhafaza edebiliriz.

Daha bilemediğimiz bir zamandan beri, tarih, hep halkın yararı ve insanın gerçeği aleyhine işliyen polis kuvvetleriyle para kuvvetlerinden meydana gelmiştir.

İçinde yaşadığımız dünya beni tiksindiriyor. Ama ben bu dünyaya, acı çeken insanlara bağlı olduğumu hissediyorum. Yabancı olduğum bir takım tutkular var: Bu dünyada işini uyduranların emrindeki zavallı imtiyazlıları çığniye rek yolumu yapmak zorunda kalsam, içim rahat etmez. Ama bana öyle geliyor ki, bütün yazarların içine işlemiş olması gereken bir başka tutku vardır : o da, mümkün oldukça, ustalığımız nispetinde, bizler gibi köle edilenlerden yana çıkmak ve sesimizi yükseltmektir.

Dünyanın bir çok yerlerinde, cellatlar vekil sandalyelerine yerleşmişlerdir. Balta yerine ellerinde mürekkepli istampalar var.

YİRMİNCİ YÜZYIL AŞK TÜRKÜSÜ

II

YERYÜZÜ yine bildiğin gibi
Büyük düşüncelerimizden de büyük binalar
Korkma fakirlik bir şey kaybettirmedi
İçimizde yanan insan sevgisinden
Bir bacağı kesik düşünür sallanır - sallanır kopmaz
Bizim yakındığımız ekmeği tuzlu suya batırıp yiyorlar
Islak dik duvara çıkar şehvet buralarda
Bu kalem her zaman böyle sarhoş değildi
Bundan böyle rüyalarınızda aydınlık göreceksiniz
Üfledim tavanı uçurdum salt aydınlık girsin diye
Güzel şeyleri geriden seyretmeye mahkûm olduk
Güzel şeylere gıpta ederek delirmeğe giden yolda
Dudaklarını uzat
Dudaklarına tutunup kalkacağım
Düşüğüm yerden

TÜSTAV

Nihat Ziyalan

YIKIK DUVAR

YEŞİLLENMİŞ alev dili boyumuz : Şöyle uzatıverdik
bir tutam yağmurla baş başa bıraktılar bizi
yaşanmış oyunlara yitmişliğimizi dikmek için
tazece yorgunluk düşünmeli
bozulmamış yataklar düşünmeli
tertemiz çarçafı yumuşak
bize solmuş karanfiller verin - ateş dansı verin
Y. U F U K L A R

Unutmak için çıldırtıcı kan pazarlarını
terkedilmiş tutkulara dönebilsek -
dönebilsek duyulmadık kıvançlara

Az ilerde meyhane var daracık
yıllanmış usançlar asılı duvarlarında
hamam böcekleri siyah şarap
- güneş yolunda çöküntüler var
açılmamış kapılar var -
künyesi unutulmuş -
akşamları hiç görmemeli sapa limanlarda
birden aynaları bekliyorum birden herşeyi bekliyorum
- kendime vurgunluğum aynalardan başlar -
Durup durup yatakları düşünüyorum: Vâktidir
prangalı uyumlarda gücümünden utanıyorum
buruk aydınlıklar düşüyor soluklara
cisimler gölgesini aşiyor - bu bir -
resimler yüzlerini örtüyor sonra
az uzakta özlem var yollar var
bir kez de sevmeği düşünmeli
yıkanmış gömlekler düşünmeli

Tırnaklarından sökmek için dönüşleri
durup tükenmiş mumlara baktım
ister - istemez kapılar açıldı duvarlarda
ayrık pencerede yatakları düzenledim
sokakları dudakları
saksılara çiçek koydum ilk olarak
içilmiş içkiler düşündüm
gitmeyi... başka şeyleri
gölgem sarkıyordu kapılarda
tutup iğrenç bataklıkılıkta yıldızları yaktılar

Sonra bâkire sabahlar vardı odalarda
bir baş soğanım bir yetimşört'lük boyum
bizi bir tutam yağmurda bıraktılar

Özdemir İnce

DEĞİLDİ, önceleri böyle değildi o; sonradan oldu. Belki de, başından geçen olaylar onu bu kadar değiştirdi. Yoksa o da; kahveye çıkan, havadan sudan konuşan, yerinde susmasını bilen bir insandı. Yalnız, haksızlığa dayanamazdı. Bir de, biraz fazlaca dobra dobraydı. O yani inkâr edilmez işte, dürüstlükte insanlıkta bizden çok ileri-ydi. Zaten çevresindekiler onu bu yüzeden kınar, kendileri için bir tehlike gibi görürlerdi. Oysaki o ne kadar alçak gönüllü, ne kadar insan canlısıydı... Ne yaptılar yaptılar, sonunda lekelediler adamı. Çok kallesçe tabii. Epey geçti zavallı. Ben yine onun tertemiz, örnek bir insan olduğuna inanıyorum.

Her şeyden kopmuş bir hali var şimdi. Çekingen, kararsız. Eskisi gibi dört elle işine sarılamıyor. Çalışsa bir türlü, çalışmasa bir türlü yorumlanıyor zaten. Düşünüyor, boyuna düşünüyor o da. Kalabalığa da karıştığı yok pek. Mecbur olur da aramıza girerse : «Gene kimin kuyusunu kazıyorsunuz» der gibi bir mâna okunuyor gözlerinde, acımayla karışık. İçinde kanayan bir yarası varmış gibi gengin ve acılıdır yüzünün çizgileri. Kolay değil. İşinden oldu, çeki çaktı bunca. Halâ da başı dumanlı... Bendeki yıkıntı da o zamandan başlar ya... Hey be... Gözgöre göre yandı fakir de, kılı kıpırdamadı kimsenin... Tüm hareketlerimiz takma bizim canım. Ne dostluğumuzda, ne sevgimizde iş var. İnsanız diye dolaşıyoruz bir de... Bir cüzamlı gibi kala kaldı ortada adam. Gözünün önünde işlenen bir haksızlığa, cinayete ses çıkarmayan; o haksızlığı, o cinayeti işliyen kadar suçlu sayılmaz mı? Diyecğim suçluyuz biz...

Bir çeşit buhran belki onunki. Herkesten kuşkulanyor, küçük çıkarları için de solucan gibi sürünenlerin yakınlarına güvenemiyor. Bunalmış gibi kırlara, insan gözünden ırak tabiat köşelerinde açılıyor. Büyük balığın kü-

çük balığı yuttuğu dünyamızda, doğrusu her güçlü, varlığımız için tehlikelidir. Tok olduğu sürece göz yumar bize. Yani neylesek değerimiz yem değeri... Gerçekten tabiattan başka sığınacak yalansız, riyasız köşe mi var?

Peşinde kimsecikler bulunmadığına kanaat getirince gözleri parlıyor, kötü niyetlerin ağırlığı kalkıyor üstünden; kendi kendisiyle başbaşa kalmanın mutluluğu içinde çimenlere uzanıyor. Saatlerce kalıyor öyle, yüzü diri düşüncelerle aydınlanıyor, içindeki pırıl pırıl dünyaya dalıyor. Yediğim ekmek gibi biliyorum, mutlak böyle oluyor bu. Yoksa o gezileri, bu kadar sever miydi hiç? Derken bir çıtırtı duyuyor yanbaşımda, toparlanıyor. Tam başının üzerindeki sazın yaprağında, duyargalarını dikmiş ıslak vücutlu bir sümüklü böcek, havayı yoklıya yoklıya ilerlemektedir. Tehlikeyi sezince telâşla kabuğuna çekiliveriyor hayvancık. Gülümsüyor o, sonra kaderini düşünüyor sonra da...

Yanından geçtiklerinin bakışlarından bir tuhafılık fark ediyor dönerken. Alçakça bir şeyler fısıldanmış kulaklarına sanki kendisi için, üzerinde durmadan inanıvermiş onlar da. «Babanın arpa tarlasını mı çiğnedim be kardeşim, noluyor sana?» diyemiyor. Büyük bir kötülük hazırlıyormuş gibi davranıyorlar ona küfür de ediyorlar arkasından. Gizli bir engizisyonun afarozuna uğramıştır gayrı o. O kadar sevdiği insanlardan nefret edecek gibi oluyor bazan, insanlık tarihinden bu türlü çileler çekmiş olanları hatırlıyor sonra.

Bir eyyub sabrı ile yaşıyor aramızda.

Bütün başka özgürlüklerden önce, bana öğrenme, söyleme ve inancıma göre serbestçe tartışma özgürlü verin.

Milton

ELEŞTİRMEDE YAPITIN KENDİSİ

Hüseyin Cöntürk

ELEŞTİRMEDE özel adlarla anılan bir kaç «yanı-
lım»a, yanılımlı iddiaya rastlıyoruz. Bizden önce üs-
tünde tartışılmış konulara göz atmanın faydalı olabilece-
ği düşüncesiyle şimdilik birbirine karşıt düşen iki yanılim-
dan söz açmak istiyoruz. İster düşünce yolu ile ister sezgi
ile varılmış olsun, mantıkla savunulması yapılamıyan, bir
çürüklüğü bulunan, yanlış olan, herhangi bir görüş, düşü-
nü, kanı veya nazariyeye, veya benzer bir ürüne «yanılim-
lı»dır diyoruz (1).

İlk olarak yapıtın, şiriin, değerini daha çok onun üze-
rimizde yaptığı duygusal (2) etkiye, izlenime göre biçen
yanılimı, kısacası, «duygusal yanılim»ı (affective fallacy)
ele alalım. Bu yolla yapılan eleştirmeye, yani duygusal
eleştirmeye (affective criticism) eleştirme kitaplarının ka-
rıştırılması ile bir çok misaller verilebilir. Biz yalnız
William Van O'Connor'dan aldığımız iki misalle (3) yeti-
neceğiz. Amerikan şairi Emily Dickinson (1830-1886) ger-
çek şiir okuduğu zaman başının tepesinin sanki havalandığı-
nı duymış. İngiliz şairi A. E. Housman (1859-1936) da

(1) Burada yanılim (fallacy) ismi ve yanılımlı (fallacious) sifa-
tı ile deyimlediğimiz kavramlar yanlış (hata) ve yanlışlık (hata)
isimleri ve yanlış (hatalı sıfatı ile karşılandırılabilirdi. Fakat bu ke-
limelerin kavramca çok yüklü olmaları, ayrıca konuşma dilinde çok
geçmeleri, bizim burada tanımladığımız özel kavramı açık bir şekil-
de çivilemeğe engel olur kaygısıyla iki yeni kelime devşirmeği uygun
bulduk. Yanılim kelimesi ile deyimlenen kavrama en yakın düşen
kavram safsata (sophism, sophistry kelimesinin karşıladığı kavramdır.
Yanılsama (illusion ve kuruntu-hayal-vehim (delusion) kelimeleri de
yanılima yakın düşerse de, yaptığımız tanımlama gereğince, ondan
oldukça farklıdır. Yanıltıcı (misleading) kelimesi de yanılımlı keli-
mesinden biraz başka bir anlam verir.

(2) Duygusal: düşünceden çok duygu ve heyecanlarımızdan do-
ğan, onlarla ilgili olan.

(3) An Age of Criticism: 1900-1950, 1952, Chicago, sayfa 166.

güzel bir mısra hatırladığı zaman sırtı ürperirmiş. Bizde bu yol misaller gösterilebilir mi bilmiyoruz. Yalnız biliyoruz ki şiirin beğenilip beğenilmemesinde «ürperti» ye önemli yer verildiği (4) bizde de olmuyor değil.

Duyguya, kabacası, ürpertiye bakıp yargıda bulunma niçin makbul tutulmuyor, bir yanılam sayılıyor? Başlıca şu sebepler gösterilebilir: 1) Herkes böyle ürpertiler duygusaldır. Bir çok kimselerde ağır basan etkiler duygusal olmaktan çok bilinimsel (cognitive) oluyor. 2) Yalnız gerçek olan, güzel olan şiirden değil, kötü olan şiirden de kimi okuyucular ürperti duyabiliyor. 3) Varsayalım ki okuyucular zevk ve anlayış bakımından birbirinden çok farklılık göstermiyor. O takdirde hepsi de yalnız güzel şiir karşısında ürperecekler demektir. Daha doğrusu, ürperdikleri taktirde şiire güzel diyeceklerdir. İyi ama, bir şiirin güzellik derecesi, yahut iki şiirden hangisinin daha güzel olduğu nasıl anlaşılacak? Vücudun sıcaklığını ölçen bir alet varsa da vücuttaki ürpertiye ölçen bir aletimiz yoktur. Kısacası, bir şiiri okumadan ileri gelen duygusal izlenimler öznel niteliktedirler. Onlar çokluk o kadar belirsiz, belirsizdir ki bilinimsel yollarla, nesnel ölçülerle meydana konulmaları ihtimali azdır.

Peki ama duygusal eleştirmenin hiç te mi faydası, görevi yok? Bir şiir okuyucu ile var olduğuna, okuyucunun içdurumu işe karıştığına göre, eleştirmenin duygusal olması kaçınılmaz bir oldu bitti değil midir? Orası öyle ama, bir şiirin herkes tarafından kullanılabilecek kavram ve usullerle ölçülebilecek nitelikleri eyice ortaya konduktan sonra ayrıca duygusal izlenimlerimizden de söz açılırsa faydalı olabilir, ve bir çok hallerde bu gerekli de sayılabilir. Yalnız bu söz açış «ürperti duyuyorum, o halde şiir güzeldir» şeklinde tam-özel kıvamda olmamalıdır. Okuyucu karşısında sorumluluk duygusu olan bir eleştirmen, öyle inanıyoruz ki, belirsiz olduğunu duyduğu bir ürpertiye, başkalarının da anlayacağı şekilde tahlile çabalar. Bu

(4) «İşin Gücü», yazar Ataç, Dünya, 4 Ağustos 1956.

(5) «The New Criticism» 1911, (C. I. Clicksberg'in American Literary Criticism'inden).

ise o kadar güç olmasa gerektir. Çünkü dünün edebiyatı hemen hemen tam olarak açıklanmış durumdadır, belirsizliği kalmamıştır. «Yeni» olduğunu gördüğümüz bir şiirin üzerimizde yaptığı ürperme, önceki çağlarda yazılmış şu veya bu şiirin yarattığı ürperme ile mümkün merteye karşılaştırılmak suretile aslında öznel nitelikte olan izlenimimize azçok nesnel bir karakter vermek mümkün olabilir.

Duygusal eleştirme şiirin bizdeki izlenimlerine, şiirden sonra doğan şeylere, sonuçlara dayanıyor. Bir de şiirin öncesine, köküne bakarak inceleme yapan eleştirel bir tutum var. Bu tutumda şiirin anlamı, şairin amacına, ne yapmak istediğine bakılarak veriliyor. Şiirin yazılmasından önceki durumların araştırılmasının esas tutulması duygusal eleştirmeye karşı duyulan tepki ile olmuştur denilebilir. J. E. Spingarn'dan (5) öğrendiğimize göre Goethe ve Carlyle eleştirmecinin başlıca görevinin yazarın ne yapmak istediğinin ve yapıtı ile bunu ne dereceye kadar başarabildiğinin araştırılması olduğunu ilk öne sürenler arasındadır. Zamanımızda yazarın amacını esas tutan eleştirmecilerin sayısı bir hayli kabarıktır. Buna sebep yalnız bir çok eleştirmenlerin duygusal eleştirmenler yanına geçmemek istemeleri değildir. Yazarın içdurumuna ve hayat-tarihine bakarak eleştirme yapanlardan bazılarının dayandıkları ana tez de yapıtla yazarın amacı arasında birebire yakın bir münasebet olduğudur. Bu tez kabul edilmezse bu eleştirmenlerin usulleri de kendiliğinden düşer. Yeni -eleştirmecilik, tahlilcilik, formalizm, üslûpçuluk gibi adlarla tanınıp ta tutumca biribirile çok ortak özellikleri bulunan eleştirel usuller de çokluk bu tezi kabul etmek suretile daha çok incelmek ve ilerlemek imkânını bulabilmişlerdir. Anladığımıza göre, bizde de bu son gruba sokulabilecek eleştirmenler bulunduğu gibi (6) genel olarak amaç tezini benimsiyenlerimiz de az değildir.

Duygusal eleştirmeye göre açık bazı üstünlükleri bulunmasına rağmen «amaççı» eleştirme niçin yanlışlımlı sayılıyor (intention fallacy)? Başlıca sebepler şunlar olsa ge-

(6) «Gerçek Tenkit», yazar Adnan Benk, Dünya, 2 Kasım 1953.

(7) Practical Criticism, 1929 (1954), London, Sayfa 179-188.

rektir: 1) Her yazar yarattığını bilerek yaratmaz. Bir yapıtta bilinerek, niyet edilerek yaratılan bir yan olsa da yapının tümü çok defa böyle olmayabilir. 2) Her okuyucu kendi bulunduğu seviye veya düzeye göre şiire anlam verir. Bu anlamın şairin demek istediği anlam olması şart değildir. Şairin demek istediği anlam ile yetinmek şiirin değerini azaltabilir. 3) Zaman ilerledikçe dün yazılmış bir şiir başka başka anlamlar kazanır. Öyle ki şairin amaç tuttuğu anlam bugün için hiç hatıra bile gelmiyebilir, yahut bütün bütüne iğreti olabilir. 4) I. A. Richards'ın tahliline göre (7) yazarın amacının bilinmesi anlamın bilinmesi gereken dört özelliğinden yalnız birisini teşkil etmektedir.

Biz kendi hesabımıza, duygusal eleştirmenin bazı şartlar altında kendine göre bir boşluk doldurduğuna, «amaççı» eleştirmenin ise eleştirme hayatında yabana atılamıyacak bir yeri olduğuna inanmaktayız. Bununla beraber, edebiyat yapısı daha çok edebiyat yapısı olarak ele alınmak gerekiyorsa, yapının öncesine ve sonrasına gitmeden önce **kendisinin** üzerinde durulmasından yanayız, ve bu iş yapıldığı taktirde yazımızda tanıtıma çalıştığımız iki tutumun yanlımlı olmaktan çok faydalı sonuçlar verebileceği kanısındayız.

TÜSTAV

Fethi Naci

İ N S A N T Ü K E N M E Z

Denemeler - Eleştirmeler

F. 150 Kş.

İNSAN TÜKENMEZ

Sabih Şendil

«Kaynak» ve «Yeni Ufuklar» dergilerinde, çeşitli deneme ve eleştirme yazılarını okuduğumuz Fethi Naci bu yazılarından bir kısmını «İnsan Tükenmez» adını verdiği bir kitapta toplayarak yayınladı.

Yazarın bu ilk kitabında genç eleştirmecinin onsekiz tane deneme ve eleştirme yazısı yer almış. Daha önce tek tek okuduğumuz, üzerinde titizlikle durduğumuz bu yazılar birarada eskisinden çok kıymet kazanıyorlar. Şu muhakak ki «İnsan Tükenmez» günün en önemli kitaplarından biridir. Edebiyatımızla en ufak ilgisi olanların bile okuması gereken bir kitap...

Fethi Naci kitabının başında dünya görüşünü şu satırlarla açıklamış: «...edebiyatımızdaki insan meselesi, müsabet tip meselesinde bütün düşüncelerimi bu iki kelimedede özetlenmiş bulurum: İnsan Tükenmez» (S. 5)

Genç eleştirmeci edebiyatımızın bugünkü halinden kurtulup daha güzele, daha iyiye yönelmesi için şu fikirleri öne sürüyor: «Edebiyatımızın bugün içinde bulunduğu sıkıntılı, bezgin havadan kurtulması için yazarlarımızın yeni gerçeklere, yeni insanlara doğru açılmaları gerek diyorum.» (S. 7)

Fethi Naci, bilhassa «Yazarın İşi», «Yaşar Kemal'in Teneke'si», «Yazarın Gerçeğe Bakışı», «Köle Hanı Üzerine», «Toplum Kaygısı, Sanat Kaygısı», «Yazarın Hürlüğü», «Çıkmazdaki Edebiyat», «Yeşeren Otlar», «Edebiyatımız Karamsar mı?», «Değirmenlere Hücum», «Ası» adlı eleştirme yazılarında edebiyatımızın en önemli meselelerine dokunmuş.

Yaşar Kemal'in Teneke'si hakkında neler söylüyor Fethi Naci, bakınız: «Yaşar Kemal, gerçeklere bakmasını, nüfuz etmesini, toplum gerçeğini oluş halinde görmesini bilen bir yazar. Eserinin tarihsel bakımdan doğru bir özü var. İnsanın gücüne inanmış, onun hayatı daha iyiye, da-

ha güzele doğru değiştirecek yanlarını, güçlü yanlarını belirtiyor.» S.19)

Fethi Naci, Teneke'nin kuruluş halindeki millî edebiyatımızın nefis bir örneği olduğundan, edebiyatımızda gerçekliğin alması gereken yönü göstermesi bakımından bu hikâyeye son yılların en önemli hikâyesi denilebileceğine işaret etmiş. Biz de aynı kanıdayız. «Teneke» gerçekten bugün için en ön plânda gelen bir eserdir. Oktay Akballar, İlhan Taruslar, Haldun Tanerler böyle bir eser yazamadılar henüz. Yalnız İlhan Tarus «Yeşilkaya Savcısı» adlı romanıyla bu yolda olduğunu gösterdi. Ama gönül ister ki hepsi bu kıratla eserler versinler. Onları da öğelim, alkışlayalım. Dileğimiz budur.

«Yazarın Gerçeğe Bakışı» adlı yazısında Fethi Naci diyor ki: «...halk yazarı gerçeğin yüzeyden görünüşünü vermekle kalmaz. Gerçek onun için ölü, hareketsiz değildir, bütünden tecrit edilmiş değildir, bir oluş, bir gelişme halindedir. Yazar, gerçeği bu gelişmesi içinde, öbür gerçeklere olan alışverişi içinde görür, gösterir. Bu yazarın kahramanlarını keyfine göre konuşturması, hareket ettirmesi, ya da gerçekte olmıyan, gerçekte olmasına imkân olmayan tipler icat etmesi değildir. Şematizm hiç değildir.» (S.33)

«Toplum Kaygısı, Sanat Kaygısı» yazısında ise Fethi Naci, hikâyeyi İlhan Tarus'un Vatan gazetesinde çıkan bir ankete verdiği cevaplara takılmış: Sosyal endişe ile mi, yoksa sanat endişesi ile mi yazarsınız?» sorusuna karşılıklı Tarus ne cevap verse beğenirsiniz: «Tamamen sosyal endişe ile... Sanat endişesi diye bir şey kabul etmem.» Bu cevap karşısında insan elinde olmıyarak irkiliyor. «Dam üstünde saksıya...» sözü boşuna söylenmemiş anlaşılan...

Bizim bildiğimiz sanat endişesi ile sosyal endişe atbaşı beraber giderler, birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Tarus müthiş bir gaf yapmış. Doğrusu «Yeşilkaya Savcısı» yazarından bu beklenmezdi. Okuyunuz Fethi Naci'nin yazısının tamamını, bunu daha iyi ve daha açık anlayacaksınız.

Ne yönden baksanız «İnsan Tükenmez» özlü ve iyi hazırlanmış bir eser olarak karşımıza çıkıyor. Fethi Naci'nin

her yazısı ayrı ayrı üzerinde durulmaya değer tenkitlerle dolu. üstelik peşin yargılarla hareket etmiyor Fethi Naci... «Yeşeren Otlar» yazısını okuyunca insan yazara daha fazla hak veriyor. Örneğin şu mısralar şair Cahit Külebi'nin kitabından alınmış:

«Bir at çekin benim altıma
Her gece gideyim aya kadar.
Yükleyip yükleyip getireyim
Sevinç, ısıklık, bahar.» (S.11)

Fethi Naci'ini dediği gibi: «Bir yazarın 1954 yılında insanların saadeti için bu kadar komik sözler söyleyebilmesi ne şaşmamak elden gelmiyor.» Hem de Külebi gibi bir yazarın. S. 79)

«İnsan Tükenmez» üzerinde uzun boylu söz edilebilecek, edilmeye değer bir kitap. Öyle bir kaç sahife içinde eleştirilecek kitaplardan değil. Kitaptaki her yazının üstünde ayrı ayrı durmak, her yazıdan parçalar aktarmak gerek. Üstelik tümünü okumadan da insan o eleştirmelerin, o denemelerin tadına varamıyor. Yazarın Yaşar Nabi Nayır'la, Mehmet Kaplan'la, Ataç'la olan tartışmaları defalarca okunmaya değer. Örneğin Mehmet Kaplan'ın «Sait hiçbir ideolojinin, hiçbir doktrinin adamı değildi, hürdü.» (S. 59) demesine karşılık Fethi Naci Kaplan'ın nasıl peşin yargılarla hareket ettiğini bal gibi ortaya koyuyor: «Sait Faik, açık bir suura varmış bir yazar olmadığı halde, herşeye hayretle, şaşkınlıkla baktığı halde özlediği dünyayı gayet açık anlatabilmiştir (S. 63): «Haksızlıkların olmadığı bir dünya... İnsanların hepsinin mesut olduğu, hiç olmazsa iş bulduğu, doyduğu bir dünya... Sokaklarda sefillerin bulunmadığı bir dünya... Kafanın kolun çalılabildiği zaman insanın muhakkak doyabildiği, eğlenebildiği bir dünya... İçinde iyi şeyler söylemeğe, doğru şeyler selâhiyetler kıvranan adamın korkmadan ve yanlış tefsir edilmeden bu bir şeyleri söyleyebildiği bir dünya...» HAVADA BULUT - Sayfa : 21 - Sait Faik

Okuyun Fethi Naci'nin İNSAN TÜKENMEZ ini... Bu yakılacak değil okunacak bir kitaptır. Hem de defalarca okunacak...

HAYRİYESİZ YARINLAR

Muzaffer Buyrukçu

B AKKAL... dokumacı Yusuf'un evi... Recep beyin çırnarı... Demirlere tutunmuş, dosta düşmana sabah - akşam (seni seviyorum. Seni çok seviyorum. Bu kadar seviyorum) diyen Marika. Günlük kokan Papaz kapısı... İşte Hendekçi sokağı bitti. Şimdi büyük cadde. Arabalar, taksiler, tramvaylar, koşuşmalar, alabildiğine gidip gelmektedir... Ahmet, herkesle birlikte bir yerlere doğru akıyordu. Kendi kendine konuştuğunun, dudaklarını şöyle büzdüğünün, sıkılmış iki elini durmadan ileriye savurduğunun, nereye baktığının farkında değildi. Büyük kalabalıktan kişilerin davranışlarına dikkat ederek yürüyen birkaç kişi durup yüzüne bakınca, toparlanıyor, kaşlarını çatıyordu. Bir daha dalmamak için bir cigara yaktı. Dumanı her çeşitte yaşadığını duyacaktı. Canı su çekti. Adam, destiden bir bardağa boşalttı. Ama içmedi, yüzünü yıkadı. Bir sürü konuşmalar oluyordu. Herkes yanındakine bir şeyler anlatıyordu. Hep anlatıyordu. Yaptım diyordu. O gece diyordu. Eğer böyle giderse çok zor diyordu. Şu halime bak kardeşim, iğne ipliğe döndüm diyordu. Yalnız başına yürüyen adamların hiçbiri konuşmuyordu. Bol bol cigara içiyorlar, sövüyorlar, başlarını sallıyorlardı.

Ahmet, birden adamları incelemeye koyuldu.

Bu adamın hızlı gidişinde herhangi bir kalleslik aranamaz mı?

Bu adam kimseyi sevmiyor.

Bu adamın karaciğeri bozuk.

Bu adamın kabadayı görünüşü var ya, yalan. Ancak geçimini böyle kurmuş.

Bu kadın iyi bir ana olabilir. Bu kadın tam altı kere evlenmiştir. Bu adam hakim olmalı. Adam, suçluların gözlerine dimdik baka baka bakışları betonlaşmış. Suç ve

cezanın doğup ölüşüyle ilgili bir sürü kararları inbiğinden geçiren kafası gövdesine ağır geliyor. Acaba, elleri kelepçeli olarak getirilenlerin çoğunun suçsuz olduğunu biliyordu da namus, vicdan, vazife sözlerini edip A lı, C li, B li kanunların hatırı için bedavadan hapse tıktığı yok mu? Karısına içerleyip gittiği bir gün. Hakkında, içine oturacak şekilde söylenen birkaç sözle dopdolu olarak gittiği bir gün. Toplum dediği bir gün. Ahlâksızlıklar, yıkıntı-lar, çocuklar bile, çocuklar bile... Yazık yazık dediği bir gün...

Bu motorcunun çocuğunu tramvay çignemiş olmalı.

«Sen nesen Ahmet? Bu adamların hepsine yalan yal-nış bir kulup bulup taktın. Sen bunlardan hangisisin? Hırsız mısın? Katil misin? Pezevenk misin? Pezevenk... Ama öyle mi olur benim durumumdakiler? Ben ne oldu-ğumu bilmiyorum şimdilik. Belki de ben ne olduğumu hiç öğrenemeyeceğim.»

Ahmet, adımlarını sayıyor. Ahmet bir yapının tuğ-lalarını sayıyor. Ahmet taksileri sayıyor. Ahmet insanları sayıyor... Bir insan, iki insan, üç insan, dört insan, beş in-san... Hani başka? Altıncı, yedinci, sekizinci, yüzüncü in-san nerde? Hani?... Bu kalabalıklar insan değil mi? Ya bu seslenmeler? Ya bu şarkılar, koşuşmalar... Ahmet in-sanları saymaktan vaz geçiyor, tepedeki evlerin bacalarını sayıyor.

«Konusmalı. Bu meseleyi mutlaka konuşmalı.» diyen bir adam geçti yanından. Ahmet :

«Konusmak istiyorum.» diyor. «İyice konuşmak, içi-min bütün kırıntılarını, bütün çarpışmalarını dökmek is-tiyorum candan birini bulursam. Neler var benim içimde. Ne büyük tepeler, ne yollar, ne unutulmuş ateşler, ne ala-calı bulacalı maskaralıklar. Ama candan biri olsun istiy-o-rum. Bana Ahmet desin. Sen ne olmuşun be Ahmet desin. Yıkılmışın sen be Ahmet desin. Gel be, korkma be, at bu sarılığı yüzünden desin. Yok mu öyle biri? Yok mu ha? Beş tane insandan biri Ahmet'e Ahmet diyemez mi?»

On sekiz yaşlarında biri hızla geliyor. Ahmet'e çarptı. «Önüne bak be.» dedi Ahmet, «Bu ne biçim yürüyüş?» Sonra durakladı birden.

Delikanlının ellerini tuttu.

«Mustafa... Mustafa... Kardeşim.» dedi.

Öteki: «Ahmet abi.» dedi. Sarıldılar, öpüştiler.

«Niye ağlıyorsun abi? e oldu abi? Ha abi?»

«Yok birşey Mustafa. Yok kardeşim. Dur bakayım sana... Kocaman adam olmuştun be. Ufacıktın bıraktığımda. Ne zaman geldin? Mektup filan yazmaz mı insan? Anam nasıl? Veli, Mehmet, Salih, Rasime nasıl? İy yaptın geldiğine. İy yaptın... Eve mi gidiyordun?»

«Eve... Mektup yazacaktım ama, dur dedim şaşırtayım abimi... Yengem nasıl?»

«Yengen mi? Yengen şey... İy be... Ne olsun. İy işte... Hadi yürüyelim şöyle.»

Gene yaşıyor gözleri.

Yürüyorlar.

«Eve gitmiyecek miyiz?»

«Dur... Dur... Beni dinle.» diyor. «Ne diyecektim: Karının aç mı? Yalan söyleme ama»

«Aç...»

«Şuraya girelim... Ver sepetini bana.»

Bir aşçıya girdiler.

«Sizden ayrıldıktan sonra ben bunların evine geldim Mustafa. Ev taaa ötelerde. Karanlıkların, çamurların ortasında bir gecekondu. İki odası var. Küçük küçük. Evin bir kızı var Hayriye. Delişken bir kız. Kızın babası sarhoşun sarhoşu. Gelir karısını döver, oturur kızını döver. Bir akşam Hayriye girdi odama. Ağlıyordu. Gene mi dövdü dedim. Dövdü Ahmet abi, bak her yanıma çürüttü. Ne olur Ahmet abi kurtar beni bu adamdan. Al Ahmet abi beni götür burdan, ama çok uzaklara götür. Karın olurum senin, ne istersen yaparım Ahmet abi. Ama Hayriye ben sana bakamam. Ben altarafı Halil İbrahim'in dükkânında çalışan biriyim. Ben kim evlenmek kim? diyemedim. Hemen o akşam kalktık ordan. Birkaç gün dükkânda kaldık. Evlendik. Çok geçmeden vurdular Hayriye'nin babasını. Anası yanıma geldi. Altı ay, bir sene iyi gitti Mustafa. Çok iyi gitti. Bir haftadır hastayım. İşe gidemiyorum. Birkaç lira ya var ya yok. Bir akşam, uyur uyanıkım. Anası almış kızını karşısına: Hayriye diyor. Kızım Hayriye. Sen

hep bu adamla yaşayamazsın. Sen yokluk içinde yaşayamazsın. Senin gibi güzel bir kadın... Hayriye... bir Veli var hani? O bakkal dükkânının, o apartmanın, o taksinin sahibi. Hayriye bıraksın kocasını, bana gelsin diyor. Ne dersin kızım? Hem biraz yaşarsın hem ben, ha? Ben de bıktım dedi Hayriye. Bu evde, bu sokakta yaşamaktan bıktım. Hep zeytin ekmek, hep fasulye yenmez ki... Hep basma entari, hep o eski çingene mantosu. Söyle ona... Söyle ona... Söyle ona... Hiç sıkılmadım. Hayriye öyle yapmakta haklıdır dedim. Hayriye bana Hayriye olarak geldi, Hayriye diye çağrıldı, Hayriye be diye çağırırdı. Ahmet'in karısı mı? Bırak canım üstünde bir entari bile yok dendi, ufaltıldı. Kadın bu. Yaşatılmak ister. Veli'de var. Veli'de Hayriye'nin istediği her şey var. Ona hanım diyecekler. Komşulardan ödünç başörtüsü, çorap almıyacak. Sinemalara gidecek, oyun yerlerine gidecek otomobillerle. Bu konuşmadan sonra sıkıysa uyu. Dön o yana dön bu yana sabaha kadar kırpmadım gözümü. Öptüm okşadım, ellerini tuttum, kulaklarını burnunu tuttum. Geçmişten söz açtım. Ne tatlı günlerdi dedim... Odama ilk geldiği geceyi hatırlattım ona... Dinliyordu. İçin için ağlıyordu... Beni bırakıyor ha? Yarınlardan sonra Hayriye yok ha? Yalvarayım dedim. Hayriye... Gitme Hayriye. Tuz ekmek ye, bir entariyle gez ama ille benimle kal... Ben nasıl yaşarsam sen de öyle yaşa. Sen de yüzbinlerce insan gibi yaşa... Hayriye... Hayriye... Hayriye... dedim boyuna... Ama gitme diyemedim. Olmadı... Gitsin be Ahmet. Ko gitsin. O kurtulsun hiç olmazsa. Bir kişi bir kişidir. Sabahleyin bir kaç kere sarıldı, öptü. Bugün senin pantolonlarını ütüyeyim alayım komşudan ütüyü de dedi. Çamaşırlarını da yıkıyayım... Baktım ağlıyor. Ne o dedim? Sarıldı boynuma. Hiç dedi... Hiç Ahmet. Korkulu bir rüya gördüm. Fena bir rüya. Sen işe gidecek misin bugün? Gidecem ya... Para kalmadı... Sanada bir şeyler almak lâzım. Giyindim. Biliyordum ki biraz sonra bu oda boşalacak. Bu Hayriye gidecek. Bu Hayriye'nin kokusu bile kalmıyacak. Hayriyesiz geceler, Hayriyesiz günler başlayacak. Sıkıyorum dişlerimi, sıkıyorum. Ulan ne fena talihin varmış be Ahmet diyorum. Ne kötü zamanda dünyaya gelmişsin be Ah-

met diyorum. Çıkarken: Ne pişireyim? Dedi. Sen ne istersen, dedim. Koştu, boynuma sarıldı. Ağlama dedim. Rüya bu... Rüyaya ağlar mı insan? Akşama kadar dolaştım durdum sokaklarda. Hayriye şimdi çoktan gitmişti dedim, döndüm... Boşluğa ağır ağır döndüm. Komşular pencerelerden bakıyorlar. Biri: Ne var ne yok topladı gitti, dedi. Onun zaten daha baştan yapacağı belliydi. Birkaç kere onunla konuşurken görmüştük ama bir şey yaparsın diye söylemek istememiştik. Ötekiler de dediler... Girdim eve. Oda boşalmış. Yatak yorgan, sandalye, kilim yerinde. Hayriye yok. Pantolonum ütülü, gömleğim yıkalı, çoraplarım, havlum. Yemek pişmiş. Ama Hayriye yok... Hayriye gitmiş artık. Hayriye temelli gitmiş Mustafa. Artık ne yapayım ben bu odayı? Ne yapayım ben bu yemeği? Ha Mustafa... Ne yapayım ben?»

Kalktılar.

Arsalardan, sokaklardan geçiyor, kahvelerde oturuyorlar.

Ahmet yanıp sönen ışıklarda evlerini bırakıp giden Hayriyeleri görüyor.

Karanlığa :

«Ne olacak?» diyor.

Rüzgâra :

«Ne olacak?» diyor.

Evlere :

«Ne olarak?» diyor.

Bir sürü insan :

«Ha... Ha... Ha... Haaaaa.» diyor. «Delirmiş bu adam. Bak nasıl da koşuyor. Bak nasıl burnunu çekiyor. Ha... Ha... Ha... Ha...»

Ahmet, hababam yürüyor.

YASAKLAR HIÇ BITMİYECEK...

Yılmaz Pütün

RÜZGÂR gözlerimi kamaştırıyordu. Yüzüm gözüm toz içinde. İstasyona gitmeyi düşünüyordum. Kurtuluş Barın arkasındaki bahçeye daldım. Bakımsızdı. Otlar diz boyu yükselmişti. Kurumuş çam yaprakları saçlarıma dökülüyordu. Oturdum. Rüzgâr tüm umutlarımı götürmüştü. İnançlarım eskisi gibi değil. Dokuz aydır işsizim. Bir hiç yüzünden işten atılmışım. «Hey...» dedi biri. «Bura-ya girmek yasak.» Sesin geldiği yana döndüm. Can sıkıntımı çıkartmak istercesine «Niye yasakmış» diye bağırdım. Adamın sesi çatladı. Kırıldı. «Neblim ben. Yasak dediler işte.» Dedi korkakça. Sonra bir iki kez yanlarına bakındı. İç geçirdi. Soludu. Başını önüne eğdi. Pantolonunu dizlerinin üzerine koydu. Yırtık yerlerini dikmeye başladı. İçimde bir ezilme oldu. Kendimden utandım. «Puşt» dedim kendikendime. «Adamın suçu ne?» Dişlerimin arasına bir çam yaprağı kıştırdım. Kalktım. Adama baktım. Sakallıydı. «Kusura bakma dayı» dedim. «Demin sana bağırdım.» Yüzüme bir başka baktı. Küçüldüm. Kirpikleri dökülmüş gözlerini kıstı. «Bana yasak dediler evlât» dedi. «Bende karın tokluğuna çalışıyorum.» İçimde bir kaynaş- oldu. Ciğerlerimin yerini değiştiriyorlardı. Daha çok duramadım. Bu yasaklar hiç bitmiyecekti. Yasakların arkasında bir adam gülecek, biz bu yasaklar içinde eriyip gidecektik. Ne yapsak yasak. Sevsen yasak. Konuşsan yasak. Yazsan yasak. Tüm ömrümüz böyle geçecekti. Yasaklar hiç bitmiyecek. Parmaklarımı ısırmaya başladım. Tuzluydu. Parmaklıkları atlardım. Ağlıyacaktım. Kendikendimden utanıyordum. Düzensiz bir yaşayışın ortasında tüm yollarımı kaybetmişim. Dayanacak hiçbir nenim yok. İçimdekileri dindirmem gerekti. Karanlığa saplanmış tüm düşüncelerimi aydınlatacak bir ışığa ihtiyacım vardı. Bu kentte de böyle bir nen satılmaz ki, gidip alasın. İç acı-

mı unutabilmem için kulaklarımı kesmeyi düşündüm. Hemen elimi cebime atıp bıçağımı çıkarttım. Kulağıma götürdüm. Bastıdım. Kafam bir zonkladı. Ciğerlerim eski yerine geldi. Sonra kulağımda bir sıcaklık. Başım kesik kulaklı yanıma düştü. Kan akıyordu. «Kan» dedim. Kıp-kırmızı. Nasılsa atalarımız bu toprağı kanlarıyla sulamışlar. Biraz da benim kanım dökülsün toprağa. Enseme bir sıcaklık indi. Tutup sevgilimin adını yere kanla yazdım. Sonra düşündüm. O benimle uyuşamıyor bile. Bense, onun adını yazıyorum. Görse gülecekti. Hemen ayaklarımı kana buladım. Yeri temizledim. Bir evin kapısını çaldım. Bir kadın çıktı. «Vay be, sen ne arıyorsun burda.» dedim. Doksan derecelik bir bakıştan sonra kapıyı yüzüme kapadı. Kan basamakları boyamıştı. Kapı yine açıldı. «Kan» dedi kadın. «Biraz beş verir misin» dedim. Elimi tutup içeri çekti. «Bu gün güzelsin» dedim. «Bak ben sana baştan âşık oldum.» Yüzüme tükürür gibi baktı. Kapıyı açtı. «Hadi git» dedi «Bez yok.» Gülmeye çalıştım. Elimi başındaki eşarba attım. Kafası bir sallandı. Saçları dağıldı. «Seni öldürebilirim» dedim. Rengi değişti. Güldüm. Korkaklığına güldüm. Korkak olmadığım için sevindim. Kapıyı çekip çıktım. Kadın basamaklardaki kana baktı.

Kulaklarım eşarba sarılıydı. Gelen geçen bakıyordu. Eşarp kıpkırmızı olmuştu. Kendileri için ölümü göze aldığımız insanlar bana yardım etmiyorlardı. İlk otobüse atladım. Benzin kokuyordu. Bu kentin her neni başka kokar. Kusacaktım. Ama otobüse kusmak yasak. Yasaksız yapabileceğim nenleri düşünmeye başladım. Baktım her nenin sonu yasağa çıkıyor. Yasaklar hiç bitmeyecek. Neden olduğunu bilmedikleri yasaklar için binlerce insan ölecek. Ölenlerin arkasından kahraman denilecekti. Her yasak bir kahraman yaratacaktı. Otobüsten atlayıp koşmağa başladım. Taş köprüye vardığımda nefes nefeseydim. Gök yüzüne baktım. Yaşamak güzeldi ama bu yasaklar içinde yaşamaktansa hür olarak ölmek daha bir iyi. Dönüp insanlara baktım. Her günlük işlerini yapıyorlardı. «Hey...» dedim. «Kendimi suya atacağım.» Koştular. «Balıkla-sına atla.» dediler. Ceketini çıkarttım. «Al» dedim «Bu da senin olsun.» Adam yüzüme bir güzel baktı. «Donum var»

dedi, «Donu olmayana ver onu». Biri ellerini uzattı. «Bana ver» dedi. «Benim donum yok.» Ona verdim. Gökyüzüne, ağaçlara bir daha baktım. Yaşamak güzeldi. «Yaşamak» dedim. İlk kez yaşamayı seviyordum. Döndüm. Giyeceklerimi istedim. Yiyecek gibi gözlerime baktılar. «Vermeseydin.» dediler. Güldüler. Böyle cıvılcıplak bir tarafa gidemezdim. Adamı asarlar. En iyisi köprübaşı. Köprünün üzerine çıktım. Sulara baktım. Kendimi bıraktım. «Yaşa» dediler. «Bravo.»

Bize Gelen Eserler

Ziya Gökalp üzerine notlar :

Cavit Orhan Tütengil, Türk sosyoloji Cemiyeti yayınları No : 3, İstanbul 1956,
Fiyatı : 1 Lira.

Ege Kıyılarında (Roman) :

Müveddet Türkuğur, Ankara 1956,
Fiyatı : 3 Lira

T. C.
Z İ R A A T
B A N K A S I

*T a s a r r u f hesapları
1956 yılı ikramiye plânı
tutarı şimdilik*

1 . 7 5 0 . 0 0 0

L i r a d ır .

Bu plânda Gayrimenkul-
ler, dolgun para ikrami-
yeleri, eşya, traktörler,
ziraat âletleri vardır.

Fiatı 50 krs

YENİ UFUKLAR aylık dergi. Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden: Hediye Tolun. Teknik işleri idare eden: Saime Özkul. İdare yeri: Veli Alemdar Han, Kat 2, No. 29/1 Galata - İstanbul; mektup ve havale adresi: P. K. 1034, Galata - İstanbul, Abonesi: Altı aylık 3, bir yıllık 6 lira. Dış memleketlere abone iki mislidir. KUTULMUŞ matbaası, İstanbul.